Tehniskie palīglīdzekļi administrēšanas lībločos

Tehniskie palīglīdzekļi ir būtisks sociālais pakalpojums, ko ik gadu saņem vairāk nekā 20 tūkstoši Latvijas iedzīvotāju. Jau vairākus gadus LSKA seko līdzi situācijai attiecībā uz tehnisko palīglīdzekļu pieejamību senioriem.

Nepieciešamība izmantot tehniskos palīglīdzekļus ir ne tikai cilvēkiem ar invaliditāti, bet tā var rasties ikvienam – gan vecuma, gan slimību rezultātā. Tie atvieglo cilvēka spējas pārvietoties, aprūpēt sevi un integrēties sabiedrībā, tajā skaitā darba vidē, kas ir priekšnoteikums ikvienas personas labklājībai.

Jau vairākus gadus publiskajā telpā diskutē par nepieciešamajām reformām šīs funkcijas nodrošināšanā. Pēdējā laikā kā kompromiss no valsts puses ir pilnveidots valsts finansēto tehnisko palīglīdzekļu "grozs" un ir ieviests **līdzfinansējuma princips**: persona ar iepriekšēju atļauju tehnisko palīglīdzekli var iegādāties par saviem līdzekļiem un pēc tam no valsts budžeta līdzekļiem saņemt iegādes izdevumu kompensāciju valsts noteiktā apmērā.

Tomēr joprojām pastāv garas rindas tehnisko palīglīdzekļu saņemšanai, sarežģīts ir līdzmaksājuma mehānisms, jo tehniskie palīglīdzekļi, piemēram, riteņkrēsli, ir dārgi un senioriem nav tādu līdzekļu, lai tos vispirms iegādātos par personīgajiem līdzekļiem. Vispārzināms ir fakts, ka, ņemot vērā sabiedrības novecošanos, pieprasījums pēc tehniskajiem palīglīdzekļiem nākotnē tikai pieaugs. Tāpēc LSKA ieskatā ir jādara viss iespējamais, lai pakalpojumam pieejamais finansējums tiek izmantots jēgpilni un atbilstoši mērķgrupas vajadzībām.

2024.gada nogalē **Valsts kontrole** publiskoja ziņojumu par lietderības revīzijā "Vai valsts finansētie tehniskie palīglīdzekļi tiek nodrošināti atbilstoši mērķgrupas vajadzībām un iespējami labākajā veidā?" konstetēto.

Viena no galvenajām atziņām: pastāv neattaisnojama birokrātija un neizdarība tehnisko palīglīdzekļu piešķiršanas procesā, kas attiecas uz Vaivaru TPC sniegto pakalpojumu.

Problēmas nav pakalpojuma finansējumā, bet tieši pašā procesā. Galvenokārt problēmas attiecas uz Vaivaru TPC un tās sākas jau ar izveidoto kārtību, kā tiek pārvaldītas rindas uz tehniskajiem palīglīdzekļiem**.** Kopā ir izveidotas 63 rindas, kas tiek organizētas vienlaikus uz vairākiem tehnisko palīglīdzekļu veidiem, nevis uz katru no 225 tehnisko palīglīdzekļu veidiem. Tāpēc, izskatot rindu, informācija par personai nepieciešamo tehnisko palīglīdzekli (veidu, izmēru, modeli u. c.) tiek pārbaudīta manuāli par katru personu.

Speciālisti, kuri var sniegt atzinumu tehniskā palīglīdzekļa saņemšanai, ne visur un ne vienmēr ir pieejami. Lai saņemtu tehnisko palīglīdzekli, ir vajadzīgs ārstniecības personas atzinums. To var sniegt ārstējošais ārsts, t. sk. ģimenes ārsts, kā arī fizikālās

rehabilitācijas un medicīnas ārsts, ergoterapeits un fizioterapeits un noteiktiem tehniskajiem palīglīdzekļiem – tehniskais ortopēds un audiologopēds.

Gaidīšanas laiks uz valsts apmaksātu vizīti pie šiem speciālistiem dažādās ārstniecības iestādēs būtiski atšķiras – vidēji 103 dienas un var sasniegt pat gadu.
Vaivaru TPC nodrošināto tehnisko palīglīdzekļu saņemšanai atzinums ir jāiesniedz visos gadījumos, tajā skaitā, pieprasot palīglīdzekli atkārtoti, lai nolietoto nomainītu pret jaunu.
Daļai iedzīvotāju, arī senioriem, tehniskā palīglīdzekļa saņemšanai (piemēram, ja ir nepieciešama elektriskais riteņkrēsls) papildus ir jāveic padziļināta funkcionēšanas novērtēšana. To nodrošina tikai Vaivaru TPC un tikai Rīgā. Tāpēc personām no visiem Latvijas reģioniem ir jāmēro ceļš līdz galvaspilsētai, turklāt gaidīšanas laiks uz padziļinātu novērtēšanu ir 93 līdz 183 dienas atkarībā no personai nepieciešamā tehniskā palīglīdzekļa veida.

Tehnisko palīglīdzekļu nodrošināšanas process visos gadījumos pēc būtības ir līdzīgs un paredz šādus galvenos procesa soļus

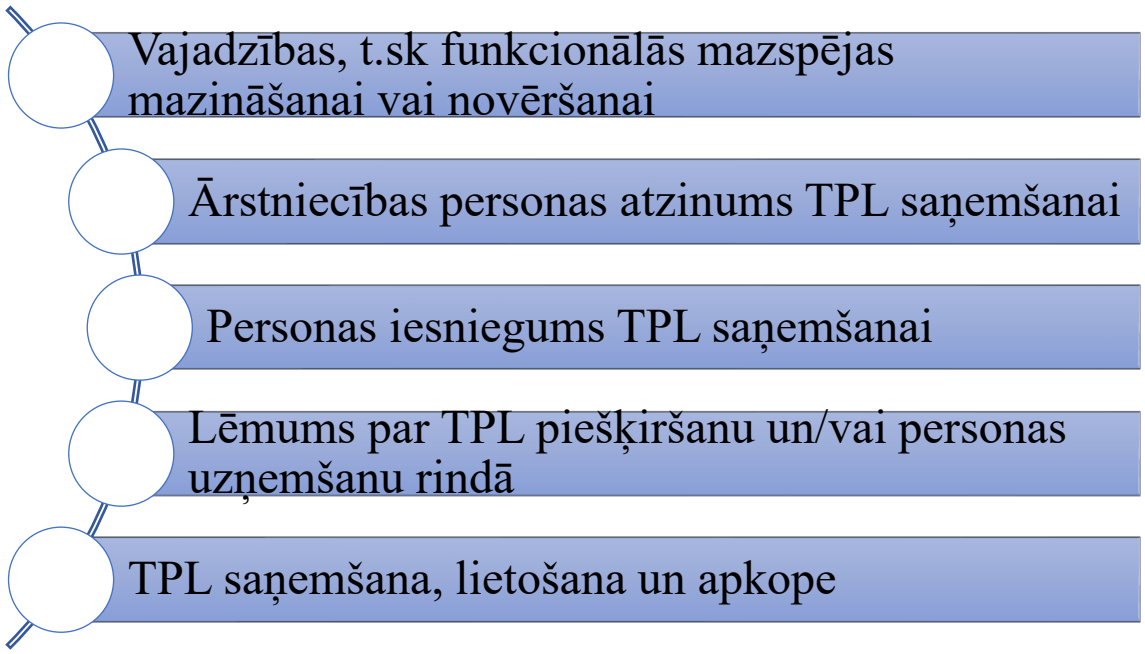

Uz nepilnībām tehnisko palīglīdzekļu vajadzības noteikšanas procesā ir norādīts pētījumos, kas ir izstrādāti gan pēc Labklājības ministrijas, gan pēc citu ieinteresēto pušu pasūtījuma. Šajos **pētījumos ir sniegti vairāki būtiski un pēc satura līdzīgi ieteikumi, kurus var iedalīt trijās grupās:**
1. ieviest vienotu un uz Starptautisko funkcionēšanas, nespējas un veselības klasifikāciju (SFK) balstītu funkcionēšanas novērtēšanas sistēmu, tajā skaitā nodrošināt, ka ārstniecības personas izmanto pētījumā izstrādātos un aprobētos

funkcionēšanas novērtēšanas protokolus, kas tiek sagatavoti elektroniski un no kuriem tiek ģenerēts atzinums tehniskā palīglīdzekļa saņemšana;
2. nodalīt akūti nepieciešamos un ilgstošai lietošanai nepieciešamos tehniskos palīglīdzekļus: akūti nepieciešamos tehniskos palīglīdzekļus nodrošināt no veselības resora finansējuma jau ārstniecības iestādē vai izrakstoties no tās, bet pārējos – no labklājības resora finansējuma;
3. tehniskos palīglīdzekļus grupēt pēc to sarežģītības, lai katrai no grupām piemērotu dažādu vajadzības pēc tehniskā palīglīdzekļa noteikšanas procesu un paredzētu dažādu speciālistu iesaisti, kuri izvērtē to nepieciešamību.

Pašlaik ir izstrādāti un Vaivaru TPC Laboratorijā izmēģināti projektā paredzētie personu funkcionēšanas novērtēšanas protokoli. Tos ir nepieciešams ieviest arī pārējo ārstniecības personu darbā, lai nodrošinātu vienotu personu funkcionēšanas izvērtēšanu un to, ka Vaivaru TPC nebūtu personām jāpieprasa precizēt ārstniecības personu atzinumus. Tomēr vēl joprojām nav veiktas darbības, lai šos protokolus varētu izmantot visas ārstniecības personas, tādejādi e-veselībā ģenerējot atzinumus. Labklājības ministrija ir norādījusi, ka projektā izstrādāto protokolu izmantošana visu ārstniecības personu darbā ir nepieciešama, jo tā būtisku uzlabotu atzinumu kvalitāti. Tomēr par šo jautājumu konstruktīvas sarunas ar Veselības ministriju nav uzsāktas, tik vien kā par to tiek diskutēts semināros.

Igaunijas piemērs: to tehnisko palīglīdzekļu saņemšanai, kurus finansē no veselības resora, personai tiek izrakstīta e-recepte, kurā ārsts vispirms izvēlas ierīču grupu un tad no piedāvātā saraksta arī izrakstāmo medicīnisko ierīci.
Recepti iespējams izrakstīt tikai tad, ja ārsts sistēmā norāda atbilstošos kritērijus (kas ir pacients, kādai slimībai ierīce piemērojama, cik reizes periodā ierīce izsniedzama). Pacients ierīci var iegādāties vai nu aptiekā, vai pie līgumsaistībās esoša ierīču izplatītāja. Igaunijas Veselības apdrošināšanas fonds sistēmā redz, vai pacients ierīci jau iegādājies.
Igaunijā tehnisko palīglīdzekļu sarakstā jau uzreiz pie katra tehniskā palīglīdzekļa ir norādīti speciālisti, kuri ir tiesīgi noteikt vajadzību pēc tehniskā palīglīdzekļa, kā arī norādīts, kuru tehnisko palīglīdzekļu atkārtotai saņemšanai nav nepieciešams atkārtoti vērsties pie ārstniecības personas.

Valsts kontrole ir norādījusi, ka ir apsverama iespēja vienkāršāko tehnisko palīglīdzekļu vajadzības izvērtēšanā iesaistīt arī citus speciālistus. Piemēram, Igaunijā, Norvēģijā, Dānijā un Kanādā noteikta veida tehnisko palīglīdzekļu nepieciešamību var noteikt arī medicīnas māsas. Diemžēl līdz šim šāda diskusija nav uzsākta, kas senioriem būtu ļoti nepieciešams.
Latvijā viens no resursiem ir pašvaldību sociālie dienesti, kuros ir nodarbināti arī funkcionālie speciālisti, jo vairāku valsts/pašvaldību finansēto pakalpojumu saņemšanai ir nepieciešams sociālā darbinieka vai ergoterapeita veikts personas funkcionēšanas novērtējums (piemēram, asistenta pakalpojumam pašvaldībā, atzinumam īpašas kopšanas nepieciešamībai).

Tehniskie palīglīdzekļi administrēšanas līkločos

Pašvaldību sociālie dienesti ir arī resurss iedzīvotāju informēšanā un izglītošanā par valsts finansētajiem tehniskajiem palīglīdzekļiem, kā arī personas dzīvesvietas un vides, aktivitāšu, atbalsta tīkla apstākļu noskaidrošanā, lai palīdzētu noteikt personas iespēju un gatavību palīglīdzekli arī turpmāk lietot.

Valsts kontroles ieskatā jau 2025.gadā jāveic šādas darbības:

1) E-veselībā pilnveidots atzinums tehniskā palīglīdzekļa saņemšanai,

2) personu izvērtēšanā ārstniecības personas izmanto un elektroniski sagatavo vienotos funkcionēšanas novērtēšanas protokolus, no kuriem automātiski tiek ģenerēti atzinumi tehniskā palīglīdzekļa saņemšanai;

3) izvērtēta iespēja tehniskos palīglīdzekļus grupēt pēc to sarežģītības un katrai grupai noteikt speciālistu loku, kuri ir tiesīgi sniegt atzinumu;

4) izvērtēta iespēja personu padziļinātu funkcionēšanas novērtēšanu nodrošināt arī Vaivaru TPC reģionālajās filiālēs un ārstniecības iestādēs Rīgā un citviet Latvijā;

5) izvērtēt, vai ārstniecības personas atzinums tehniskā palīglīdzekļa saņemšanai ir nepieciešams visos gadījumos, kad persona tehnisko palīglīdzekli pieprasa atkārtoti.

Diemžēl šīs darbības 2025.gadā nav veiktas, kas nozīmē, ka joprojām tehnisko palīglīdzekļu piešķiršana netiek organizēta atbilstoši iedzīvotāju interesēm un iespējami labākajā veidā, lai iedzīvotāji tehniskos palīglīdzekļus saņemtu savlaicīgi.

Vaivaru TPC pārziņā esošā valsts informācijas sistēma "No valsts budžeta līdzekļiem finansējamo tehnisko palīglīdzekļu lietotāju reģistrs" nespēj nodrošināt nepieciešamās funkcijas pakalpojuma, it īpaši rindu, administrēšanā.

Tā sastāv no trim datubāzēm: datubāzē *db1* administrē rūpnieciski ražotus tehniskos palīglīdzekļus, datubāzē *db2* – individuāli izgatavojamos vai pielāgojamos tehniskos palīglīdzekļus, savukārt datubāzē *db3* – tehnisko palīglīdzekļu piešķiršanu ar kuponu metodi.

Rindas datubāzē *db1* un *db2* tiek organizētas nevis uz katru no 225 tehniskajiem palīglīdzekļiem, bet uz vairākiem tehnisko palīglīdzekļu veidiem ir izveidota viena rinda. Kopā visās trijās datubāzēs ir izveidotas 63 rindas.

Vaivaru TPC vēl joprojām personas tehnisko palīglīdzekli steidzamības kārtā vidēji saņem pēc 71 dienas, bet parastā kārtībā – pēc 110 dienām. Maksimālais gaidīšanas laiks personām, kurām tehniskais palīglīdzeklis nepieciešams steidzamības kārtā, ir 517 dienas, bet parastā kārtā – 951 diena. Vaivaru TPC tehniskie palīglīdzekļi netiek izsniegti uzreiz, pat ja tie ir pieejami noliktavā, jo trūkst darbinieku, kas sagatavo dokumentus (tajā skaitā uzaicinājuma vēstules), kā arī sagatavo un izsniedz tehniskos palīglīdzekļus.

Tehnisko palīglīdzekļu savlaicīgu saņemšanu ietekmē arī tas, ka iepirkumos tiek plānots un tiek iegādāts nepietiekams tehnisko palīglīdzekļu skaits: viss līgumā paredzētais tehnisko palīglīdzekļu apjoms tiek izpirkts pirms līguma termiņa beigām, bet līdz nākamā līguma noslēgšanai paiet vairāki mēneši.

Tehniskie palīglīdzekļi administrēšanas līkločos

Lai uzlabotu tehnisko palīglīdzekļu piešķiršanas efektivitāti, laikā no 01.07.2020. līdz 15.12.2023. Valsts sociālās politikas monitoringa informācijas sistēmā (SPOLIS) bija plānots ieviest jaunu un uz procesiem balstītu funkcionalitāti – **Tehnisko palīglīdzekļu administrēšanas moduli (TPL modulis).**
SPOLIS ir Labklājības ministrijas pārziņā esoša valsts informācijas sistēma, kas ir izveidota ar mērķi to izmantot valsts politikas veidošanā sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā, kā arī lai organizētu un koordinētu tās īstenošanu un pārraudzīšanu. Informācijas sistēmā iekļauj datus par sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības sniegšanu personām, kuras tos pieprasījušas.
Izveidojot TPL moduli cita starpā bija plānots organizēt saziņu ar klientu pa klienta izvēlēto saziņas kanālu, automātiski ģenerējot vēstules vai paziņojumus, kā arī datu apmaiņu ar citām valsts datu bāzēm, piemērame-veselību, tomēr Vaivaru TPC šis modulis pašlaik nedarbojas.

Lai nodrošinātu, ka iedzīvotājiem ir iespēja tiem nepieciešamos tehniskos palīglīdzekļus saņemt pēc iespējas ātrāk un tehnisko palīglīdzekļu administrēšanai paredzētie valsts resursi tiek izmantoti produktīvi, **Valsts kontroles ieskatā jau 2025.gadā jāveic šādas darbības:**
Labklājības ministrijai 2025.gadā pilnveidot tehnisko palīglīdzekļu administrēšanas procesu un tāpēc kopā ar pakalpojuma sniedzējiem
1) pārskatīt tehnisko palīglīdzekļu piešķiršanas procesa soļus, izstrādāt tehnisko palīglīdzekļu administrēšanas kārtību, lai minimizētu manuālo darbu visos posmos, nosakot termiņus katra procesa soļa izpildei;
2) pārskatī SPOLIS TPL moduļa funkcionalitāti (vai tā atbilst optimizētajiem procesiem/kārtībai, pēc nepieciešamības to pilnveidojot un papildinot) un ieviest visu līgumorganizāciju (Vaivaru TPC, LNB un LNS) ikdienas darbā tehnisko palīglīdzekļu pakalpojuma administrēšanā.

Diemžēl šīs darbības 2025.gadā nav veiktas, kas nozīmē, ka joprojām tehnisko palīglīdzekļu piešķiršana netiek organizēta atbilstoši iedzīvotāju interesēm un iespējami labākajā veidā, lai iedzīvotāji tehniskos palīglīdzekļus saņemtu savlaicīgi.

Pašlaik visi tehniskie palīglīdzekļi neatkarīgi no tā funkcionalitātes/sarežģītības tiek izsniegti tikai klātienē – klientam vai tā pilnvarotajam pārstāvim ierodoties Vaivaru TPC (tajā skaitā filiālē/nodaļā vai izbraukuma vietā). Lietderīgi būtu vienkāršos tehniskos palīglīdzekļus, kas neprasa speciālas zināšanas un apmācību to lietošanā (it īpaši gadījumos, ja klients tos saņem atkārtoti), personai piegādāt pa pastu, ar kurjerpastu vai izmantojot pakomātu.

Vienkāršs tehniskais palīglīdzeklis ir rūpnieciski ražots zema riska tehniskā palīglīdzekļa bāzes modelis (nav pielāgojams individuālām vajadzībām), ko persona izmanto, veicot pazīstamas darbības un savā ikdienas vidē, tā pielāgošanai un lietošanas apmācībai nav nepieciešama speciālistu iesaiste: zeķu uzvilcējs, vannas dēlis vai krēsls, dušas vai tualetes krēsls, tualetes poda paaugstinājums, satveršanas stangas, slīddēlis, spilvens izgulējumu profilaksei, atbalsta rokturis, pielāgoti virtuves piederumi, kvadripods, staigāšanas rāmis un rollators ar diviem riteņiem.

Tehniskie palīglīdzekļi administrēšanas līkločos

Secināts, ka ieguvums, ja Vaivaru TPC vienkāršos tehniskos palīglīdzekļus personai nosūtītu, izmantojot piegādi, saņemšanas laiks samazinātos vidēji par 79 dienām un laiks no lēmuma pieņemšanas par pakalpojuma piešķiršanu būtu 12 dienas. Diemžēl 2025.gadā nekas nav mainījies.

Lai nodrošinātu, ka **valsts kompensācijas apmērs tehniskā palīglīdzekļa iegādei ar līdzmaksājumu atbilst aktuālajai situācijai** un personas var saņemt to vajadzībām atbilstošus tehniskos palīglīdzekļus, Labklājības ministrijai sadarbībā ar tās līgumorganizācijām **Valsts kontroles ieskatā jau 2025.gadā jāveic šādas darbības:**

1) pilnveidot valsts kompensācijas apmēra noteikšanas kārtību;
2) izvērtēt, vai pašlaik paredzētais valsts kompensācijas apmērs tehnisko palīglīdzekļu iegādei ar līdzmaksājumu ir pietiekams, un izstrādāt kārtību, kādā tas tiek pārskatīts, lai tas iespējami atbilstu faktiskajām tehnisko palīglīdzekļu iegādes cenām;
3) pilnveidot kārtību, kādā Vaivaru TPC nosaka valsts kompensācijas apmēru tehniskajiem palīglīdzekļiem;
4) nodrošināt, ka līgumorganizācijās tiek uzkrāta un vienkopus ir pieejama informācija (pārskats) par tehnisko palīglīdzekļu faktiskajām iegādes cenām un analizēti iemesli, kāpēc faktiskās iegādes izmaksas ir lielākas par piešķirto valsts kompensācijas apmēru, un šo informāciju izmantot normatīvo aktu pilnveidei, nosakot valsts kompensācijas apmēru.
5) izvērtēt iespēju izveidot mehānismu, kādā tehniskos palīglīdzekļus nodrošina tajos gadījumos, ja tehnisko palīglīdzekļu "grozs" neparedz kādu konkrētu tehniskā palīglīdzekļa modifikāciju, bet personai tas ir objektīvi nepieciešams vai arī ja valsts noteiktais kompensācijas apmērs nav pietiekams īpašas modifikācijas tehniskā palīglīdzekļa iegādei, piešķirot arī konkrētajam gadījumam atbilstošu kompensācijas apmēru.

Diemžēl šīs darbības 2025.gadā nav veiktas, kas nozīmē, ka joprojām valsts kompensācijas apmērs ir nepietiekams un tehnisko palīglīdzekļu piešķiršana netiek organizēta atbilstoši iedzīvotāju interesēm un iespējami labākajā veidā.

ĪSUMĀ jāsecina:

- Tehnisko palīglīdzekļu nodrošināšana iedzīvotājiem nav organizēta iespējami labākajā veidā, lai tos saņemtu savlaicīgi un iespējami tuvu dzīvesvietai.
- Finansējums pakalpojuma nodrošināšanai ik gadu pieaug, taču rindas nemazinās, jo pakalpojuma piešķiršana un izsniegšana ir neprasmīga un neatbilst mūsdienu darba organizācijai.
- 2023. gada beigās teju 900 iedzīvotāju gaidīja rindās, lai gan nepieciešamie tehniskie palīglīdzekļi noliktavās bija pieejami.

Tā kā Valsts kontroles revīzijā Labklājības ministrijai sniegti vairāki ieteikumi, kurus ieviešot **ne vēlāk kā 2028. gadā**:
(1) uzlabosies ārstniecības personu atzinumu kvalitāte un iedzīvotājiem būs iespēja tos saņemt ērtāk un ātrāk;
(2) noliktavā pieejamos tehniskos palīglīdzekļus izsniegs uzreiz, samazināsies rindas un gaidīšanas laiks;
(3) vienkāršos tehniskos palīglīdzekļus varēs saņemt, neierodoties klātienē;
(4) sistemātiski aktualizējot kompensācijas apmērus, būs plašākas iespējas iegādāties tehnisko palīglīdzekli ar līdzmaksājumu;
(5) būs ieviests individuāls mehānisms, lai nodrošinātu iespēju saņemt tehnisko palīglīdzekli gadījumos, kad tas ir objektīvi nepieciešams, bet nav iekļauts standarta "grozā";
(6) būs nodrošināta racionāla lietoto tehnisko palīglīdzekļu aprite un utilizācija,

tad senioriem, kuriem steidzami nepieciešami tehniskie palīglīdzekļi, jābruņojas ar pacietību, vai aktīvi jāatgādina par sevi tām ārstniecības personām, kas ir pieejamas, kā arī jāvēršas pašvaldības sociālajā dienestā, bet iespējams, ka nevalstiskajā organizācijā ar savu problēmu, kas tomēr navar gaidīt līdz 2028.gadam.